

ลักษณะลาว : เอกลักษณ์ร่วมที่ปรากฏในงานศิลปกรรมไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Laos Characteristics: Unique Joint Appearances of Thai – Laos Art in the Upper East Region

ภูวษา เรืองชีวิน (Puvasa Ruangchewin)*

บทคัดย่อ

ในบริบทของงานศิลปกรรม อาจกล่าวได้ว่ามักถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการสืบทอดพุทธศาสนา รูปแบบของงานศิลปกรรมลาวที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการศึกษาลักษณะลาวที่มีเอกลักษณ์ร่วม เนื่องจากพุทธศาสนามีความสำคัญต่อชุมชนมาช้านาน ศาสนาเถรวาทจึงมีความผูกพันกับวิถีชุมชน “วัด” ถูกใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ ต่าง ๆ ตามวิถีดั้งเดิม รูปแบบของงานศิลปกรรมในพุทธศาสนา จึงมีลักษณะการดำรงความเป็นลาว ทั้งในโครงสร้างของงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ความเป็นลาวที่ยังมีลักษณะร่วมทั้งองค์ประกอบหลักในด้านโครงสร้างและองค์ประกอบย่อยในส่วนประกอบทางเชิงช่างของงานศิลปกรรมแบบดั้งเดิม ลักษณะที่ถ่ายทอดจากอดีต และเชื่อมโยงสัมพันธ์กับงานศิลปกรรมลาวในอีสาน รวมทั้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้เห็นถึงคติ แนวคิด ผ่านลักษณะทางกายภาพ ประโยชน์และการใช้สอยที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ และถึงแม้ว่ารูปลักษณะขององค์ประกอบของงานศิลปกรรมบางส่วนจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมภายนอกที่เข้ามามีบทบาท แต่ชุมชนสามารถยอมรับการผสมผสานรูปแบบของศิลปกรรมที่ปรากฏจนกลายเป็นเอกลักษณ์ร่วมของชุมชนได้ในที่สุด

คำสำคัญ : ลักษณะลาว เอกลักษณ์ร่วม งานศิลปกรรมไทย-ลาว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

* ดร. ประจำสาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Dr., School of Art and Cultural Administration, Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University.

Puvasa@gmail.com , 086 6292922

Abstract

The context of artworks is usually created to serve as a symbol in Buddhism inheritance. A form of art in Laos which appear in the upper East region is one of the important parts to study Laos characteristics. As Buddhism is important to the community for a long time, so religious ties to their communities. “Temple” is used as a place of various traditional worship, therefore, art forms of Buddhism still maintain Laos style both in the structure of architecture, sculptures and murals that reflect the identity. Lao also has characteristics of main elements and sub-elements of traditional art. Characteristics inherited from the past and associate relations with Laos art in the northeast of Thailand including Laos to present the idea and concept through physical activity, advantage and usability in the meaning of symbolic. Although some aspects of the artwork will be modified and adapted according to the context of a society that has a role, the community can accept and combine a form of art to become the identity of the community.

Keywords: Laos Characteristics Unique Joint Thai – Laos Art Upper East Region

บทนำ

ในการศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทย-ลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน พบว่า กลุ่มชาวลาวภาคตะวันออกเฉียงนั้นเป็นกลุ่มชุมชนขนาดใหญ่ที่มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีทั้งอพยพและถูกกวาดต้อน โดยทางการได้ส่งให้ไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ในเขตหัวเมืองชั้นใน ตามเมืองที่มีชาวลาวเข้าไปอยู่ก่อนหน้าแล้ว รวมทั้งการส่งไปอยู่อาศัยในพื้นที่ใหม่ ด้วยการเลือกพื้นที่ให้มีลักษณะของภูมิประเทศคล้ายคลึงกับถิ่นฐานเดิม กลุ่มชาวลาวหลังจากที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ ก็ใช้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยจากรุ่นสู่รุ่น สืบทอดความเป็นชาติพันธุ์กลายเป็นชุมชนใหญ่ จนเกิดการขยายตัวทำให้ต้องมีการขยายพื้นที่บางส่วนย้ายไปตั้งชุมชนใหม่ที่ใกล้เคียง ซึ่งในการสำรวจบริเวณภาคตะวันออกเฉียงตอนบน พบว่ามีกลุ่มชนชาติพันธุ์ลาวอาศัยอยู่ในบริเวณมณฑลปราจีนบุรี โดยกระจายตัวตั้งถิ่นฐานในหลายจังหวัด ได้แก่ ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก และชลบุรี

ชาวลาวที่อพยพเข้ามาในอดีตส่วนใหญ่มีความผูกพันและยึดติดกับถิ่นที่อยู่อาศัยเก่า จึงมักจะตั้งชื่อตามถิ่นฐานบ้านเดิมจากเมืองลาว และมีการรวมกลุ่มอยู่กับกลุ่มพวกพ้องของตนอย่างแน่นแฟ้น โดยยังคงรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดตามถิ่นเดิม การแต่งกาย ความเชื่อ รูปแบบของสถาปัตยกรรมบ้านเรือน วัดวาอาราม อีกทั้งยังเป็นผู้มีใจผูกพันในการทำบุญประกอบพิธีทางศาสนาอยู่เสมอ (ปิยะพร วามะสิงห์, 2538, หน้า 47) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางสังคม วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของชุมชน รวมถึงแนวคิดของชุมชนลาวในอดีตที่สามารถส่งผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

จากการสำรวจเบื้องต้นบริเวณแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน พบว่า ชุมชนหลายแห่งมีรูปแบบของงานศิลปกรรมในพุทธศาสนาซึ่งมีลักษณะการดำรงความเป็นลาว ทั้งในโครงสร้างของงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมฝาผนังที่น่าสนใจ เนื่องจากพบว่า รูปแบบของงาน

ศิลปกรรมมีลักษณะของการผสมผสานด้วยอิทธิพลทางศิลปกรรมจากบริบทต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในชุมชน โดยมีทั้งรูปแบบสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะดั้งเดิมในอดีต เช่น รูปแบบและรายละเอียดทั้งโครงสร้างหลักและองค์ประกอบย่อยในงานศิลปกรรม ซึ่งการผสมผสานนี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมลาวที่ปรากฏอยู่นอกพื้นที่ลุ่มน้ำโขง และมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนที่สำคัญคือ พัฒนาการรูปแบบศิลปกรรมจากเมืองหลวงที่เข้ามามีบทบาทและแผ่ขยายในชุมชนรวดเร็วมากขึ้น อาทิ เส้นทางติดต่อสื่อสารด้านการคมนาคม และค่านิยมของชุมชนที่เปลี่ยนไป รวมทั้งแนวคิดในการรับแบบอย่างจากอิทธิพลบริบทรอบนอก

การศึกษาแบบงานศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาของชุมชนไทย-ลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่เชื่อมโยง สะท้อนให้เห็นวิถีและแนวคิดของชุมชน จากการศึกษาผ่านลักษณะความงามทางศิลปกรรมที่เป็นเอกลักษณ์และได้สืบทอด การรับแบบอย่างมาจากศิลปกรรมดั้งเดิมที่เรียกว่า ศิลปะลาว-ล้านช้าง และศิลปะลาวอีสาน โดยบทความนี้จะเน้นข้อมูลจากการวิเคราะห์ศึกษาลักษณะร่วมที่มีเอกลักษณ์ในงานศิลปกรรมไทย-ลาวที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน ปัจจุบัน

การวิเคราะห์ลักษณะร่วม: เอกลักษณ์ความเป็นลาวที่ปรากฏในงานศิลปกรรมในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน

จากรูปแบบและลักษณะของงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน นั้น พบว่ายังคงมีรูปแบบและลักษณะร่วมที่ถือได้ว่า เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของงานศิลปกรรมลาว ซึ่งงานศิลปกรรมเหล่านี้ ยังคงสอดแทรก สื่อแสดงความหมาย สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงชาติพันธุ์ รากเหง้าของวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบศิลปวัฒนธรรม และสิ่งที่ปรากฏนั้น ยังคงมีความสำคัญ และสะท้อนให้เห็นการสืบสานทางศิลปกรรมในชุมชนในช่วงเวลาต่อมา

ในการวิเคราะห์ลักษณะร่วมในงานศิลปกรรม นี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แยกให้เห็นเฉพาะลักษณะร่วมจากมุมมองทางคติและเชิงช่าง ระหว่างชุมชนไทยลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนกับชุมชนไทยอีสานและในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ยังคงปรากฏและเป็นส่วนสำคัญต่อลักษณะของงานศิลปกรรมไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน โดยแยกวิเคราะห์ แบ่งเป็น 2 ลักษณะตามองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

1. ลักษณะร่วมขององค์ประกอบหลัก

ศิลปกรรมของลาวนั้น มักมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปกรรมที่อยู่ในโครงสร้างที่เรียกได้ว่าเป็นองค์ประกอบหลักในงานศิลปกรรม โดยเฉพาะในงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ รูปแบบของสิม และรูปแบบของเจดีย์ ซึ่งมักมีความสัมพันธ์กับพื้นที่และตำแหน่ง ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงประโยชน์ใช้สอยที่ให้คุณค่าทางจิตวิญญาณ เชื่อมโยงระหว่างผู้คน ชุมชน และวัดให้อยู่ในสภาพแวดล้อมกลมกลืนด้วยธรรมชาติ สงบ สันโดษ ตามอย่างพุทธศาสนา

รูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะรูปแบบของอาคารมักรวมเอาคติความเชื่อ ทางศาสนา โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมและการใช้สอย และความหมายในเชิงสัญลักษณ์ ด้วยรูปแบบของสิม ถือเป็นพื้นที่ที่สำคัญ เป็นสถานที่พระวินัยในพุทธบัญญัติกำหนดขึ้นเพื่อให้สงฆ์ใช้ประกอบสังฆกรรม ตามกิจของสงฆ์ โดยชุมชนจะให้ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ รูปแบบ คติ แนวคิด และวิธีการก่อสร้าง ตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่สืบทอดกันมาตามประเพณี สะท้อนถึงพุทธบัญญัติเกี่ยวกับสถานที่กระทำการสังฆกรรม นั้น จะต้องสามารถบรรจุพระภิกษุได้ 21 รูป ห้ามไม่ให้สมมุติสีมาใหญ่เกินไปกว่า 3 โยชน์ หากว่าสีมาเล็ก หรือใหญ่เกินไปกว่า 3 โยชน์ ถือว่าเป็นสีมาวิบัติ สาเหตุที่ห้ามมิให้สีมาเล็กเกินไปจนไม่สามารถบรรจุภิกษุได้ 21 รูป

เพราะการกระทำสังฆกรรมที่ต้องการสงฆ์จำนวนมากกว่า 20 รูป คือ อัพภาน คือการสวดการระงับอาบัติ สังฆาติเลส ของภิกษุต้องการสงฆ์จำนวน 21 รูป

พุทธศาสนิกชนเห็นว่า สิม เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระประธานเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์ โดยมีความเชื่อว่า ควรสร้างสิมในลักษณะขวางตะวันตก คือ หันข้างสิมไปทางทิศตะวันออก เนื่องจากความเชื่อว่า ทิศตะวันตกเป็นทิศไม่ดี อีกทั้งการสร้างสิมต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเนื่องจากพระประธานในสิมจะต้องหันพระพักตร์ไปในทางทิศที่เป็นสิริมงคล นอกจากนี้ การสร้างสิม ต้องไม่สร้างคร่อมตอมไม้ บั๊ยะ ครกข้าว หากจะต้องสร้างในบริเวณเหล่านี้ จะต้องขุดออกให้หมด โดยทำพิธีรื้อถอน พิธียัติเพื่อเป็นการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางและอัญเชิญเพื่อไปสถิตยังบริเวณอื่น เพื่อไม่มารบกวนหรือสร้างความไม่เป็นสิริมงคลแก่สิม (ดวงนา ศิลปะสาย, 2552, หน้า 93)

ดังนั้นตำแหน่งที่ตั้ง จึงเป็นตำแหน่งที่ถูกเลือก จากแนวคิด คติ โดยมีองค์ประกอบทางเชิงช่างในส่วนประดับตกแต่งพื้นฐานแบบเดียวกัน โดยเฉพาะในส่วนฐาน ส่วนตัวเรือน ส่วนยอด จะมีความแตกต่างกันก็เพียงขนาดและรายละเอียดย่อยบางส่วน เท่านั้น

1.1 อัตลักษณ์ร่วมของศาสนสถานพื้นบ้านในชุมชน ได้แก่

1) ความเรียบง่ายทางด้านรูปทรง รูปแบบที่มีคตินัยยะจากหลักคำสอนของพุทธศาสนา คือการมีชีวิตเพื่อไปสู่โลกุตระ ที่เน้นการปฏิบัติ มากกว่าวัตถุ ปลูกอาคารตามคติความเชื่อที่รับใช้พระพุทธศาสนา ถ่ายทอดลักษณะความถ่อมตน เรียบง่าย สัมพันธ์กับธรรมชาติ

2) ความพอดีในด้านประโยชน์การใช้สอย ในการใช้พื้นที่ได้อย่างถูกต้องและคุ้มค่า หรืออาจเรียกว่า สมถะสถาปัตยกรรม ด้วยความพอดีในการใช้งานได้อย่างเหมาะสม และการเลือกวัสดุในการก่อสร้าง ซึ่งมีความเป็นสัญลักษณ์ โดยเลือกใช้อย่างเหมาะสม ถูกต้องตามกาละ รวมถึงเข้าใจธรรมชาติของวัสดุเหล่านั้น (ตึกแสนบุญ, 2555, หน้า 63)

3) การสร้างสิมมักเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านแต่ละชุมชนที่ทำด้วยความศรัทธาและฝีมือของชาวบ้าน โดยคำนึงถึงเรื่องการใช้พื้นที่มากกว่าความประณีตงดงามในทางศิลปกรรม การออกแบบจึงคล้อยตามอารมณ์และความนึกคิดทางวัฒนธรรมชาวบ้านเป็นสำคัญ

ในองค์ประกอบของโครงสร้างสิมในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มักเป็นงานช่างที่เรียกได้ว่าเป็นงานพื้นถิ่น รูปแบบการสร้างจึงมีความคล้ายคลึงกับศาสนาจารย์ในวัฒนธรรมงานช่างพื้นบ้านไทยอีสาน มากกว่ารูปลักษณะที่ปรากฏในงานศิลปกรรมแบบสกุลช่างหลวงในวัฒนธรรมลาว-ล้านช้าง ที่มีความแตกต่างด้วยรูปแบบของโครงสร้างช่างหลวงแห่งราชสำนัก ที่มากด้วยความพร้อมของฝีมือ และประสบการณ์การก่อสร้าง ความประณีต ด้วยความเป็นช่างพื้นบ้าน องค์ประกอบหลักในโครงสร้างจึงไม่ค่อยมีรายละเอียด ความวิจิตรบรรจง แต่สิ่งที่ปรากฏ คืองานช่างฝีมือที่มีความยิ่งใหญ่ในวิถีวัฒนธรรมชาวบ้าน ถือเป็นความงามที่พอเหมาะและนำไปสู่คุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ในมุมมองของศิลปกรรมพื้นถิ่น จากเอกลักษณ์ซึ่งเป็นลักษณะร่วม เราจึงเห็นลักษณะของโครงสร้างที่ปรากฏ ได้แก่

- ขนาดของสิมพื้นบ้านที่มีขนาดเล็ก ส่วนใหญ่นิยมทำขนาดให้พอสำหรับจุพระสงฆ์ ในการเข้าร่วมทำสังฆกรรมพิธี

- รูปแบบของสิม ได้แก่ สิมโปร่งและสิมทึบก่อผนังและสิมไม้ ซึ่งเป็นรูปแบบของการสร้างเพื่อตอบโจทย์ของชุมชน ตามแนวความคิดเดิม ซึ่งยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน เช่น สิมโถงวัดสระข่อย จังหวัดปราจีนบุรี สิมทึบไม้วัดเกาะแก้วสถาวร จังหวัดปราจีนบุรี สิมทึบก่อผนังวัดเตาเหล็ก สิมสืบก่อผนังวัดเมืองกาย พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น

ภาพที่ 1 สิมโถง วัดสระข่อย จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ 2 สิมไม้ วัดแก้วสถาวร จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ 3 สิมก่อผนังแบบทึบวัดเตาเหล็ก พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 4 สิมก่อผนังแบบทึบวัดเมืองกาย พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

นอกจากนี้ ในองค์ประกอบหลักของโครงสร้าง ยังมีลักษณะร่วมของอิทธิพลที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการศาสนาที่ปรากฏเป็นหลักฐานทางสถาปัตยกรรมโครงสร้างที่มีความโดดเด่นของงานศิลปกรรมในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ การปรากฏของลักษณะสกุลช่างญวน นั้นหมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมงานช่างด้านรูปแบบซึ่งกันและกัน โดยมีลักษณะเด่นของความเป็นพื้นบ้านยังคงเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก แต่ก็มี การรับอิทธิพลงานช่างของสกุลญวนเข้ามาผสมผสานซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกับการรับรูปแบบของงานช่างญวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งการเข้ามาของอิทธิพลศิลปะแบบญวนนั้น เป็นช่วงที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองภายในและภายนอกของลัทธิการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ทำให้ชาวเวียดนามหรือชาวญวนจำนวนหนึ่งได้หนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ในเมืองไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคอีสาน ทั้งนครพนม สกลนคร หนองคาย มุกดาหาร อุบลราชธานี

ภาพที่ 5 สิมวัดนาเหล่าบก พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 6 สิมวัดโคกหัวข้าว พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

การเข้ามาของชาวญวนนี้ ก่อให้เกิดการสร้างสรรคัวัฒนธรรมใหม่ๆ ให้กับงานช่างของอีสานทั้งด้านรูปแบบและวัสดุ รวมถึงคติสัญลักษณ์ในเชิงช่างอย่างจีนผสมตะวันตก ในราวปีพ.ศ. 2460 –2500 ซึ่งการเข้ามาของชาวญวน และรูปแบบศิลปกรรมอย่างงานช่างของญวนนั้น ไม่เพียงส่งผลต่องานศิลปกรรมพื้นบ้านในพื้นที่ทางภาคอีสาน แต่กลับส่งกระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ รวมถึงส่งผลให้กับโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของงานช่างบางส่วนในชุมชนลาวทางภาคตะวันออกเฉียงตอนบนเช่นเดียวกัน เห็นได้จากหลักฐานของรูปแบบ โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมงานฝีมือช่างญวนที่โดดเด่นคือการประดับด้วยซุ้มวงโค้ง ไม่ว่าทางด้านหน้าและด้านข้าง เป็นรูปแบบที่สะท้อนถึงงานช่างได้เป็นอย่างดี สิมที่มีอิทธิพลงานช่างเหล่านี้ปรากฏอยู่ เช่น สิมวัดนาเหล่าบก และสิมวัดโคกหัวข้าว พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา นั่นเอง

2 เอกลักษณะร่วมของรูปแบบเจดีย์พื้นบ้านในชุมชน เห็นได้จากลักษณะของการคลี่คลายในรูปแบบ และพัฒนาการของเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยม หรือทรงบัวเหลี่ยม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ในศิลปกรรมลาวซึ่งจะอยู่ในธาตุอีสานในกลุ่มฐานต่ำ และพบทั่วไปบริเวณภาคอีสาน และในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลักษณะนี้เป็นลักษณะร่วมในทางศิลปกรรมที่มักสร้างเป็นกลุ่มธาตุบวรขนาดเล็ก โดยพื้นที่ของชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ มีการปรากฏธาตุแบบนี้ที่ เจดีย์วัดเตาเหล็ก อ. พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา นอกจากนี้องค์ระฆังทรงบัวเหลี่ยมแล้ว ยังมีลักษณะที่เด่นชัดของความเป็นลักษณะร่วมในศิลปะลาว ยังมีรูปแบบของฐานเจดีย์ ที่เรียกว่าฐานบัวงอน พบที่ฐานของเจดีย์วัดมหาเจดีย์ อีกองค์หนึ่ง

ภาพที่ 7 เจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 8 ฐานบัวฉนวนที่ปรากฏในเจดีย์วัดมหาเจดีย์ พนมสารคาม ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 9 ฐานบัวฉนวนที่ปรากฏในเจดีย์วัดสกลาราม หลวงพระบาง

1.3 เอกลักษณะร่วมของรูปแบบพระพุทธรูปพื้นบ้านในชุมชน

รูปแบบของพระพุทธรูปพื้นบ้าน ที่ปรากฏในงานศิลปกรรมลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มักมีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งกลายเป็นลักษณะเด่นของพระพุทธรูปที่ปรากฏในชุมชน ซึ่งได้แก่

1) ลักษณะของพระวรกายของพระพุทธรูปที่ไม่ได้สัดส่วน บางองค์มีลักษณะอวบอ้วน บางองค์ดูยาว ชะลูด บางองค์ดูหนา ใหญ่ ซึ่งขึ้นอยู่กับฝีมือช่างเฉพาะ

2) ลักษณะของพระพักตร์และส่วนประกอบต่างๆ ที่ดูไม่สมดุลกัน เช่น พระพักตร์เรียวยาว พระโอษฐ์หนา พระรัศมีสูงใหญ่ บางองค์พระพักตร์ป้อม พระโอษฐ์ยิ้ม มีพระหนุเป็นปม บางองค์ มีพระพักตร์รูปไข่ พระเนตรเปิด พระกรณใหญ่ พระหัตถ์ใหม่เสมอกันบ้าง ดูแข็งทื่อไม่อ่อนช้อย เป็นต้น

โดยลักษณะเหล่านี้ เป็นลักษณะเฉพาะฝีมือช่าง การปั้นแบบพื้นบ้าน ที่มีความต่างเป็นเอกลักษณ์ เป็นรูปแบบของลักษณะร่วมในงานประติมากรรมพระพุทธรูปที่พบทั้งในชุมชนอีสาน และชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นความเฉพาะตัว และรูปแบบแตกต่างจากพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลของช่างหลวง ซึ่งพบได้น้อย จะมีเพียงพระพุทธรูปสำริด ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีการขนย้ายมาจากถิ่นฐานเดิม ที่มักจะคงตามและมีความสมดุลในสัดส่วนพุทธลักษณะมากกว่า

ภาพที่ 10 กลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะแบบพื้นบ้าน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงตอนบน (เรียงจากบนลงล่าง จากซ้ายไปขวา) ได้แก่

พระพุทธรูปอุโบสถเก่าวัดเมืองกาย อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปในวิหาร วัดเชียงใต้ อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปวัดบ้านเลื้อย ชลบุรี อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปในอุโบสถเก่า วัดแสงสว่าง อำเภอสรีมหาโพธิ์ปราจีนบุรี

พระพุทธรูปในอุโบสถเก่าวัดเตาเหล็ก อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปที่ในอุโบสถเก่าวัดสระข่อย อำเภอสรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี

พระพุทธรูปวัดจอมมณี อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปในวิหาร วัดเมืองแมด อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.4 เอกลักษณ์ร่วมของรูปแบบจิตรกรรมพื้นบ้านในชุมชน

งานจิตรกรรมที่ปรากฏในชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนมีค่อนข้างมีน้อย ดังนั้นเราจึงเห็นอัตลักษณ์ร่วมของงานจิตรกรรม ได้เพียงบางส่วน ซึ่งเป็นลักษณะของงานจิตรกรรมพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียง

ตอนบนนี้ อยู่ในรูปแบบของการเขียนภาพ แบบสองมิติ ซึ่งยังไม่มีการใช้ระยะของภาพ ภาพส่วนใหญ่จึงดูแบน ๆ ใกล้เคียงกับจิตรกรรมของอีสานในยุคต้น รวมถึงลักษณะการเขียนลายเส้นแบบง่าย ๆ ระยะและสัดส่วนของภาพไม่สมดุลกัน ดังเห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังงูเก่า วัดเตาเหล็ก พนมसारคาม ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 11 จิตรกรรมฝาผนัง วัดเตาเหล็ก หลังการบูรณะทำให้เห็นภาพดั้งเดิมที่เขียนซ้อนอยู่ด้านในชัดเจน

2. ลักษณะขององค์ประกอบย่อย

นอกจากองค์ประกอบหลักของโครงสร้างแล้ว ในงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาของชุมชนลาว ยังมีรายละเอียดขององค์ประกอบย่อย ๆ ซึ่งถือเป็นส่วนประกอบ ในการประดับตกแต่งศาสนสถานต่างๆ ที่ยังมีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์ของงานช่างลาวที่สืบทอดมาตั้งแต่ดั้งเดิม ในรูปแบบของงานด้านสถาปัตยกรรม

งานสถาปัตยกรรม ถือเป็นลักษณะของงานที่มีความสำคัญ เนื่องจาก การก่อสร้างศาสนาคาร ถือเป็นการสร้างสิ่งก่อสร้างหลักของวัด ดังนั้น ช่างจึงต้องสร้างสรรค์รูปแบบเฉพาะตัว มีความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นเสมือนภาพตัวแทน เป็นการแสดงออกของชุมชนในพื้นที่ โดยการสร้างสรรค์ และสอดแทรกลักษณะ รายละเอียดของส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่ถือเป็นแบบอย่างงานช่างที่สืบทอดมาจากอดีต ทั้งความเป็นชาติพันธุ์ หรือความเป็นตัวตนของตนเอง โดยมีคติ ค่านิยม ความเชื่อที่ถ่ายทอดกันมา ในพื้นที่ของชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ จึงมีปรากฏลักษณะขององค์ประกอบย่อยที่ใช้เป็นส่วนประดับอาคาร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน บ่งบอกลักษณะร่วมทางเชิงช่างของศิลปกรรมลาวที่ปรากฏได้ดังนี้

ส่วนของหลังคา ประกอบด้วย

1) ช่อฟ้า หรือภาษาเก่าเรียกว่า ฆาสดหรือปราสาท (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า 377) บริเวณกลางสันหลังคา ซึ่งลักษณะของช่อฟ้านั้นมีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์ ในกรอบความคิดของจักรวาลทัศน์ไตรภูมิคติ ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้พบลักษณะร่วมเดียวกับทางภาคอีสาน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่อุโบสถโดยช่อฟ้าที่วัดใหญ่ทักษิณาราม นครนายก เป็นช่อฟ้าปูนปั้นที่มีลักษณะอย่างรูปเรือนปราสาทจำลองย่อส่วน ที่พบในกลุ่มวัฒนธรรมลาว ซึ่งเรียกว่า ชุ่มโขง เป็นคติความเชื่อในเรื่องของสัญลักษณ์ของการจำลองภาพเขาพระสุเมรุ รวมทั้งแนวคิดการสร้างพลังอำนาจของความเป็นศูนย์กลางจักรวาลที่แสดงออกผ่านงานช่างในศาสนาพุทธหลากหลายประเภทและรูปแบบ ความนิยมของการทำช่อฟ้านี้พบมากในศิลปกรรมลาวที่ปรากฏในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีตำแหน่งที่ตั้งบริเวณสันหลังคาเหมือนกัน แตกต่างกันที่รูปทรง ส่วนใหญ่จะเห็น

เป็นลักษณะรูปทรงแผงสามเหลี่ยม ลดหลั่นกันตามแบบสัดส่วนทรวดเหวของทางภาคเหนือของไทย มีทั้งรูปปราสาทบนยอดเขาบริวารที่เรียกว่า สัตบริภัณฑ์ สามารถอธิบายเชิงสัญลักษณ์แห่งมิติในด้านฐานานุศักดิ์ของงานช่าง 17 ยอด หรือ 9 ยอด เป็นต้น

ในขณะที่ ซ่อฟ้าภาคอีสาน พบการทำเป็นแบบแท่ง โดดๆ อันเดียว หรือแผงไม้แกะสลักเล็กๆ ไม่ทำส่วนของบริวารโดยมีลักษณะคล้ายธาตุไม้หรือ หลักเส โดยมีตัวกากบนกเป็นส่วนตกแต่งส่วนยอดเหล่านั้น เป็นปีกยอด 4 ด้านคล้ายนพศูล ซึ่งช่างอีสานนิยมทำยื่นออกมาเป็นแนวกว้างกว่าการทำเป็นแผงสามเหลี่ยมอย่างในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากนี้ การทำซ่อฟ้า ยังนิยมในวัดของทางล้านนา โดยมักเรียกว่า

ปราสาทเพ็ญซึ่ง คติการจำลองคติจักรวาล เขาพระสุเมรุ โดยสร้างเป็นปราสาทซึ่งแทนค่าปราสาทไพโรชนต์ของพระอินทร์ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ หรืออาจหมายถึงปราสาทที่ประทับของพระพุทธเจ้าท่ามกลางศูนย์กลางแห่งจักรวาล และล้อมรอบด้วยเขาสัตบริภัณฑ์ทั้ง 7 เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 12 ซ่อฟ้าวัดใหญ่ทักษิณาราม จังหวัดนครนายก

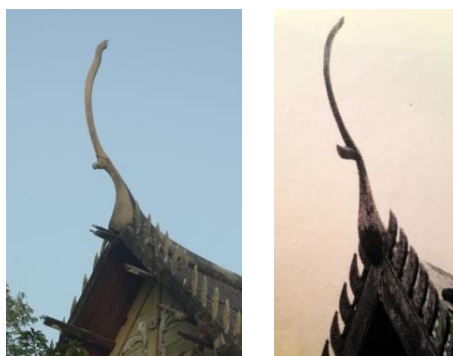
ภาพที่ 13 ซ่อฟ้าวัดมหาเจติย์ พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ลักษณะของซ่อฟ้าวัดใหญ่ทักษิณารามนี้ มีความแตกต่างกับซ่อฟ้าที่บริเวณกลางสันหลังคาของวัดมหาเจติย์ ซึ่งเป็นอุโบสถสร้างใหม่ และปรากฏการทำรูปแบบของซ่อฟ้าเช่นเดียวกัน โดยทำเป็นฐานปูนปั้นเพื่อใช้รองรับฐานของฉัตร 9 ชั้น ที่ประดับไว้ตรงกลาง การแสดงออกของรูปแบบซ่อฟ้าที่ใช้ฉัตรนั้น ก็อาจเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของคติสัญลักษณ์แทนความหมาย ส่วนใหญ่นิยมใช้ในอุโบสถแบบล้านนา ซึ่งการนำรูปแบบที่เป็นลักษณะร่วมนี้มาใช้ใหม่ในโครงสร้างของอุโบสถที่ประยุกต์สร้างเลียนแบบดั้งเดิม ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญที่ยังคงสืบทอดให้เห็นในชุมชนท้องถิ่นปัจจุบัน

2) โห่หว หรือ โห่ โดยในภาคกลางเรียกว่า ซ่อฟ้า คือองค์ประกอบส่วนยอดปลายสุดส่วนไม้แป้นลมด้านสกัดด้านหน้าและด้านหลัง ที่ทำหน้าที่ช่วยยึดส่วนปลายไม้แป้นลมและตอบสนองสุนทรียภาพความงามที่มียะเยแห่งลัทธิความเชื่อผ่านรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ โห่หว หรือซ่อฟ้า นี้จะมีลักษณะเด่นต่างๆ กันแล้วแต่ว่าเป็นของภูมิภาคใดๆ เช่น บางแห่ง อาจคล้ายกับหัวนาศ มีปลายยอดแหลม แต่ถ้ารูปทรงชะลูดสูง หงอนเพรียว ปากงุ้มเข้า ก็จะเรียก ซ่อฟ้าแบบปากนก หรือปากครุฑ ถ้าปากงอนออก เรียก ซ่อฟ้าแบบ ปากปลา หรือปากหงส์ และถ้ามีรูปทรงไม่สูง คอสั้น หงอนเตี้ย เรียกว่า ซ่อฟ้าแบบนกเจ้า นอกจากนี้ยังมีซ่อฟ้าในรูปแบบอื่นๆ เช่น รูปเศียร

นาค รูปเทพพนม รูปดอกบัวตูม แล้วแต่แนวคิดของช่างในอดีต โดยใช้วัสดุทั้งเป็นไม้แกะสลักและปูนปั้น ปิดทองหรือติดกระจกตามความเหมาะสม

ลักษณะร่วมของ โหงวแบบลาว ที่พบในภูมิภาคตะวันออกเฉียงตอนบน และลุ่มอีสาน ก่อนข้างมีความแตกต่างในรายละเอียด ขึ้นอยู่กับอิทธิพลช่างและลักษณะของแต่ละพื้นที่ เช่น โหงววัดกุดตะเคียน ซึ่งปรากฏอยู่บนหลังคาของศาลาการเปรียญวัดกุดตะเคียน จังหวัดนครนายก ซึ่งมีลักษณะแบบปากนก หงอนยาว ในขณะที่ โหงววัดบ้านตำแย จังหวัดอุบลราชธานี เป็นโหงวแบบปากปลา หงอนยาว ชลูด อีกทั้งโหงววัดกุดตะเคียน ใช้วัสดุปูนปั้น และค่อนข้างกว่าในขณะที่โหงววัดบ้านตำแย ทำจากไม้ และคอยาว แต่รสนิยมของการทำหอนั้นยังทำให้ยาวชลูดขึ้นไปเช่นเดียวกัน ดังนั้น รูปแบบของโหงวก็ยังคงเป็นลักษณะร่วมที่ส่งอิทธิพลมายังรูปแบบของโหงวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนที่มีความต่างของรสนิยมช่างเป็นหลัก เป็นต้น

ภาพที่ 14 โหงวแบบปากนก หรือปากครุฑ ศาลาการเปรียญ วัดกุดตะเคียน นครนายก

ภาพที่ 15 โหงวแบบปากปลาหรือปากหงส์ วัดบ้านตำแย จังหวัดอุบลราชธานี

3) วันแล่น หรือลวดลายบนสันหลังคา ซึ่งในศิลปะแบบลาวนั้น นิยมทำเป็นปูนปั้นรูปดอกกระเจี๊ยบ ปลายแหลม โดยลักษณะร่วมนี้พบในงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มสิบสองปันนา ที่เรียกว่า เมฆตั้ง เมฆไหล รูปแบบคล้ายกับบราลีของศิลปะเขมร นอกจากรูปดอกกระเจี๊ยบแล้ว ยังมีลวดลายอื่น ๆ อีกเช่น กระเจี๊ยบเทศ กนกหัวม้วน เป็นต้น ซึ่งในอุโบสถอย่างไทย มักไม่นิยมทำกัน แต่จะยังมีให้เห็นบ้างตามวิหารโบราณของทางล้านนา วันแล่นที่พบในพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ พบในงานสถาปัตยกรรมที่วัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก ในรูปแบบดอกกระเจี๊ยบปลายแหลม แบบเดียวกับที่พบงานสถาปัตยกรรมของวัดในเวียงจันทน์และหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น วัดอาราม วัดป่าฝาง วัดล่องคูน วัดธาตุหลวง เป็นต้น ส่วนในอีสาน ลักษณะของวันแล่นนี้ก็ยังมีเห็นอยู่บ้าง เช่น วัดโพธิ์หินวันต์ จ.สุรินทร์ วัดใหม่หนองเมืองอุบลราชธานี และเคยพบที่สิมวัดห้วยสนุก จังหวัดร้อยเอ็ด แต่ปัจจุบันหลุดหายไปหมดแล้ว

ภาพที่ 16 วันแล่นบนสันหลังคา วัดโพธิ์หินวันต์ จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 17 วันแล่นบนสันหลังคา วัดห้วยสนุก จังหวัดร้อยเอ็ด(ปัจจุบันหลุดหายไปหมดแล้ว)

ภาพที่ 18 วันเล่นบนสันหลังคา วัดอุดมธานี นครนายก

ภาพที่ 19 วันเล่นบนสันหลังคา วัดใหม่หนองเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 20 วันเล่นบนสันหลังคา วัดอาราม เมืองหลวงพระบาง

ภาพที่ 21 วันเล่นบนสันหลังคา วัดสภิกขาราม เมืองหลวงพระบาง

4) คันทก หรือเรียกอย่างไทยว่า หางหงส์ เป็นเครื่องมือที่อยู่ปลายของป้านลม คันทกในศิลปะลาวส่วนใหญ่นิยมสลักเป็นรูปเศียรพญานาคบ้าง เป็นลายก้านดก (กนกหัวม้วน) บ้าง แล้วแต่ช่างในแต่ละพื้นที่ ลักษณะร่วมนี้ที่ปรากฏ พบที่วัดโคกหัวข้าว พนมसारคาม ฉะเชิงเทรา วัดอุดมธานี วัดพิบูลแก้ว และวัดกุดตะเคียน จังหวัดนครนายก

จากลักษณะร่วมที่ปรากฏนั้น มีทั้งที่ทำจากไม้ และปูนปั้น โดยทำเป็นรูปเศียรพญานาค มีความแตกต่างกันแล้วแต่ฝีมือช่างในแต่ละพื้นที่ และไม่เหมือนหางหงส์ในศิลปะไทย ที่มักทำเป็นรูปพญานาคหัวเศียร ซึ่งเป็นงานประดิษฐ์แบบธรรมเนียมของไทยที่มีขนาดลดหลั่นกัน และปัจจุบันถูกนำมาใช้ในการบูรณะอุโบสถ วิหาร และการก่อสร้างในยุคหลังมากขึ้น ลักษณะร่วมของคันทกที่เป็นลักษณะของเศียรพญานาคนี้ มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบที่ปรากฏในอุโบสถในศิลปะแบบลาว-ล้านช้าง ที่เมืองเวียงจันทน์ หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น วัดองค์ตื้อ เมืองเวียงจันทน์ วัดจุมค้อง วัดหมื่นนาชมพูนาราม เมืองหลวงพระบาง เป็นต้น

ภาพที่ 22 คันดกรูปเศียรนาค วัดองค์ดื้อ เมืองเวียงจันทน์

ภาพที่ 23 คันดกรูปเศียรนาค วัดจุมค้อง เมืองหลวงพระบาง

ภาพที่ 24 คันดกรูปเศียรนาค วัดโคกหัวข้าว ฉะเชิงเทรา

5) สี่หน้า หรือหน้าบัน ลักษณะร่วมที่ปรากฏในอุโบสถ หรือสิมที่ปรากฏในชุมชนลาวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนั้น มีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งมีทั้งงานเขียนสีเป็นลวดลาย และงานประดับปูนปั้น งานประดับกระຈก รวมทั้งงานสี่หน้าแบบเครื่องไม้ ลวดลายที่พบจะมีทั้งลายพระอินทร์ทรงช้างสามเศียร ลวดลายกลุ่มเครือเถาธรรมชาติ ลายเทพพนม โดยการผสมผสานลายก้านขดกับลายช่อดอกโบตัน ซึ่งมีลักษณะคล้ายดอกกาละกับ ซึ่งเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ของสี่หน้าในศิลปะลาวที่หลวงพระบาง แต่ที่ชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้จะไม่พบลักษณะของลายตาเว้น ที่พบมากในสิมพื้นบ้านอีสาน

ภาพที่ 25 หน้าบัน วัดเตาเหล็ก ลายก้านขดผสมกับลายเทพพนม อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 26 หน้าบันเขียนสี ลายพระอินทร์ทรงช้างสามเศียรล้อมรอบด้วยลายดอกโบตัน วัดนาเหล่าบก อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 27 หน้าบัน ด้านหน้า วัดใหญ่ทักษิณาราม ลายก้านขดผสมกับลายเทพพนม นครนายก

ภาพที่ 28 หน้าบัน ไม้แกะสลัก วัดดง ลายก้านขดและดอกกาละกับ อำเภอเมือง นครนายก

ภาพที่ 29 หน้าบันปูนปั้น ลายครุฑ และเขียนสี ลายดอกโบตั๋น วัดแสงสว่าง ปราจีนบุรี

ภาพที่ 30 หน้าบัน ลายดอกกาละกับ ผสมกับช้างสามเศียร วัดจันทบุรี เวียงจันทน์

ภาพที่ 31 หน้าบัน ลายดอกกาละกับ และพระพุทธรูป วัดอาราม หลวงพระบาง

ภาพที่ 32 ลายไม้แกะสลัก ลายดอกกาละกับ วัดเชียงทอง หลวงพระบาง

บทสรุป

การวิเคราะห์ลักษณะร่วมในงานศิลปกรรมนอกจากรูปแบบเด่นๆ ที่มีเอกลักษณ์ร่วม อาทิ ลักษณะขององค์ประกอบหลักของโครงสร้างในด้านสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบย่อยที่ใช้เป็นส่วนประดับของอาคาร เช่น ส่วนของหลังคา ซ่อฟ้า โหงว วันแล่น คันดก และสีหน้า รวมถึงภาพเขียนในงานจิตรกรรมที่มีลักษณะของลายเส้นแบบง่ายๆ ตามอย่างพื้นบ้าน และลักษณะของประติมากรรมพระพุทธรูปที่ปรากฏให้เห็นทั้งลักษณะพระพักตร์ พระวรกาย ที่ไม่สมดุลง่ายๆ ดังกล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น จากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ ยังพบว่า ลักษณะทางศิลปกรรมที่ปรากฏในชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนที่ปรากฏ ยังมีบางส่วนที่เกิดจากรสนิยมทางเชิงช่าง ซึ่งมีทั้งช่างที่เป็นช่างฝีมือ และช่างที่เป็นพระ รวมทั้งได้รับอิทธิพลรสนิยมของผู้นำซึ่งอาจจะเป็นผู้นำชุมชน หรือผู้นำทางศาสนา รวมทั้งความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน และความสำนึกในชาติพันธุ์ อีกทั้งการได้รับการดูแลจากภาครัฐแต่อย่างใดก็ตาม ยังคงมีอีกหลายพื้นที่ซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบของศิลปกรรมลาว-ล้านช้างที่เปลี่ยนแปลงไป อาจเกิดจากการสร้างงานศิลปกรรมรูปแบบใหม่และบริบทรอบนอกที่เข้ามาปรับเปลี่ยน ทำให้มีการผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นลักษณะงานศิลปกรรมพื้นถิ่นที่แตกต่างออกไปต่างจากงานศิลปกรรมดั้งเดิม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของงานศิลปกรรมไทย-ลาว ที่มีอัตลักษณ์ร่วมในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนั้น ชุมชนย่อมมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง และศิลปกรรมเหล่านี้ยังคงได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน จนกลายเป็นลักษณะรูปแบบเฉพาะของชุมชนในเวลาต่อมา

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ดวงนภา ศิลปสาย. (2552). “สถาปัตยกรรมพอเพียง กรณีศึกษา : สิม พื้นถิ่นอีสานในเขตวัฒนธรรมไทย-ลาว”. อาษา, 12-1 : 90-105.
- ปิยะพร วามะสิงห์. (2538). ความสำนึกในชาติพันธุ์ของลาวพวน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขามนุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรารธนา แซ่อึ้ง. (2556). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคตะวันออก : พลวัตในบริบทสังคมไทย. ปรัชญาดุษฎีนิพนธ์, สาขาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ตึก แสนบุญ. (2553). “อัตลักษณ์ในส่วนตกแต่งองค์ประกอบสถาปัตยกรรมศาสนาพื้นถิ่นไทยอีสานกับสถาปัตยกรรมลาว”. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น : 45-59
- _____. (2555). “ศาสนาพุทธไทยอีสาน กับ สถาปัตยกรรมลาว ความเหมือนที่แตกต่าง”. ศิลปวัฒนธรรม, 33(5), : 60-63.
- _____. (2553). “สีหน้า ในวัฒนธรรมงานช่างไทย-ลาว ช่างอีสานกับ สถาปัตยกรรมลาว”. ศิลปวัฒนธรรม, 32 (8) : 50-53.
- _____. (2554). “ข้อฟ้าในวัฒนธรรมลาว จาก...หลักผี สู่รูปสัญลักษณ์แห่งจักรวาลทัศน์ไตรภูมิคติ”. ศิลปวัฒนธรรม, 32 (10) : 40-43.
- ภารดี มหาขันธ์. (2554). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกเฉียงใต้ (ยุคก่อนประวัติศาสตร์-รัตนโกสินทร์ตอนต้น). นนทบุรี: องค์การมหาชน.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2536). สิมอีสาน. กรุงเทพฯ: บริษัทเมฆาเพรส.
- วรลัญจน์ บุญสุรัตน์. (2555). ชื่นชมสถาปัตยกรรม : วัดในหลวงพระบาง. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส.
- สงวน รอดบุญ. (2545). พุทธศิลป์ลาว. กรุงเทพฯ : สายธาร.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2554). รู้เรื่อง วัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส.
- _____. (2550). รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น /สมคิด จิระทัศนกุล, โชติมา จตุรงค์, ชานวีย์ สรรพศิริ. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุชาติ เกาทอง. (2544). พฤติกรรมของจิตรกรรมฝาผนังริมฝั่งทะเลภาคตะวันออกของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2538). สรุปรายงานสำรวจ โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สัญญา จันทรเหนือ. (2544). การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถหลังเก่าวัดโพธิ์รังสี (วัดเมืองกาย)
ตำบลพนมสารคาม อำเภพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.เอกสารการค้นคว้าตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาโบราณคดี, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.